

М.В. ГОГОЛЬ І Т.Г. ШЕВЧЕНКО В ДИСКУРСІ ФІЛОСОФІЇ САМОТНОСТІ

У статті розглянуто філософсько-антропологічний феномен самотності у житті і творчості самобутніх представників української духовно-культурної традиції – М.В. Гоголя й Т.Г. Шевченка. Розкрито причини виникнення самотності, проаналізовано її форми. Показано, що духовна криза письменників, яка співпала з кризою середніх років (середини життя), спонукала до підсилення їх внутрішньої самотності. З'ясовано наслідки впливу самотності на життя й творчість цих митців.

Наявність в українському суспільстві феномену самотності визнають багато фахівців, але українська філософська традиція не дала теоретичного синтезу відносно самотності. Це можна пояснити можливим домінуванням інших ціннісних орієнтацій і системотворчих параметрів. Але ж поступово ситуація змінюється і проблема самотності стає глибоко українською темою. Тому підкреслимо підвищений за останній час інтерес до проблеми самотності і пов'язані з ним спроби до філософського осмислення цього екзистенціалу українськими вченими (Б. Голота, Н. Каралаш, Н. Лубенець, Л. Фльорко, Н. Хамітов та ін.). Проте розгляд самотності як особливого філософсько-антропологічного феномену в українській духовно-культурній традиції ще є досить фрагментарним, нецілісним.

Метою цієї статті є аналіз самотності в житті і творчості *М. Гоголя* і *Т. Шевченка* як оригінальних і самобутніх представників української духовно-культурної (художньо-літературної) традиції.

Світ «загубленої» української людини, й зокрема старосвітського поміщика, зображує у своїх українських повістях *М. Гоголь*. Екзистенціал самотності він передає через смисло-образ «безрідність». «Безрідність» або чорнота душі з'являється, за М. Гоголем, від диявола і репрезентується як непомірна заздрість, жадоба багатства. Особливо самотніми у письменника є «бісівський чоловік» Басаврюк («Вечір на Івана Купала») і чаклун зі «Страшної помсти».

М. Гоголь стверджував, що на самотність хворіють ті, що втікають від людей і не люблять їх. Таким виступає Петро з повісті «Вечір на Івана Купала». Він не пам'ятає свого роду, тому й названий безрідним. Це означає, що персонаж не має внутрішнього духовного стрижня. У тяжку для себе хвилину, коли наречену віддають за іншого, Петро продав Басаврюкові за золото власну душу. Гроші і заздрість штовхають його на страшний злочин. Хлопець зарізав дитину: «Як божевільний, ухопився він за ніж і безневинна кров бризнула йому межі очі» [1, с. 104]. Багатство не принесло чоловікові щастя, задля якого продав власну душу і життя.

Безрідний Хома Брут у «Вії» ніби й зараховує себе до козацького роду і прагне переконати себе, буцімто козак, однак втрачає специфічну козацьку чесноту – мужність. Відтак він несправжній козак, тому і блукає і тілом, і душею. У межовій ситуації Хому охоплює страх, який стає причиною його загибелі. «Я знаю, чому пропав він: тому, що побоявся» [1, с. 450], – такого висновку дійшов його товариш Тиберій Горобець. Безрідність у М. Гоголя означає відірваність від субстанційної основи. У «Вії» цією основою є причетність козацтва до Батьківщини. Оскільки немає козацтва і козаччини, перевівся запорозький рід, то безрідність – це симптом самотності.

Із циклу М. Гоголя «Петербурзькі повісті» виділимо повість «Шинель», де автор показав, з одного боку, парадний бік російської столиці – розкіш Невського проспекту, палаців і площ, а з іншого боку – страшну безодню блискучої столиці, глибин якої ще

ніхто не бачив. У цій прірві зникає все людське, талановите, тут губляться надії та мрії, індивід відчувається нікчемним, спустошеним і нестерпно самотнім. У жахливому світі чин заміняє людину, ненормальне сприймається як нормальне, а неймовірна фантастика відступає перед суворою правдою життя. Петербург відібрав у Акакія Акакійовича не просто шинель, а й останню надію і жагу до життя. Тут Акакій Акакійович втрачає свої сподівання і гине.

Одним із великих відкриттів М. Гоголя є образ маленької, надзвичайно самотньої людини, який став великою загадкою для сучасників і послідовників митця. Ф. Достоєвський, палкий шанувальник творчості М. Гоголя, потім скаже свою знамениту фразу: «Усі ми вирости із гоголівської шинелі», – маючи на увазі, що гірка тема маленької самотньої людини стала найбільш пронизливою і найбільш трагічною темою російської літератури. Вона звучить і до сьогодні.

Гнітюче почуття власної «загубленості» переслідує і самого М. Гоголя. Воно вимучує його духовний світ, бо відбувається «розщеплення» душі. Ще С. Єфремов, характеризуючи внутрішній стан письменника, наголошував, що його переслідує чуття роздвоєності душі [2, с. 29]. Сам М. Гоголь у одному з листів до А. Смирнової зізнався, що він сам не знає, хто він є – чи росіянин, чи українець. Гоголева самість, яку він втратив, була переживанням укоріненості в національну історію та культуру. Втрата цього переживання потягнула за собою душевну спустошеність. Саме це почуття внутрішнього розладу М. Гоголь передає у повісті «Страшна помста» через легенду про двох братів, які асоціюються з біблійними Авелем та Каїном. Вони приречені на протистояння, як і Гоголева душа. Втрата самості стала для письменника фатальною хворобою і причиною відходу з життя.

М. Гоголь рано залишив Україну. «Їхав юний Гоголь, – як зазначає М. Жулинський, – з наміром „вибитися в люди” – утвердитися в середовищі літературно-художньої і наукової еліти, прибитися до високого берега столичного життя, а для цього потрібно в першу чергу поселитися у престижному домі, модно одягтися. Особливо мріяв він купити нову шинель, тому що комір старої, зношеної, майже повністю виліз, як у його майбутнього героя повісті „Шинель” Башмачкіна Акакія Акакійовича» [3, с. 1].

На перших порах М. Гоголь ледве-ледве вибирається із злиднів, весь час скаржиться мамі на самотність, нудьгу, розчарування, матеріальні негаразди, дорожнечу, просить грошової допомоги, нудьгує за домашнім затишком, за смаком української кухні і ніяк не може звикнути до клімату й міської атмосфери столиці.

Не викликає заперечення те, що відхід від рідної мови для М. Гоголя не пройшов безслідно – він спровокував духовну кризу, відчуття самотності і поклав початок процесу роздвоєння національної свідомості. Російська мова для письменника стала засобом пристосування і самоствердження у Петербурзі, а українська тематика, така екзотична, поетична, міфологічна, відтворена російською мовою, проведе його, неначе нареченого по вишитому рушнику, в храм російської словесності [3, с. 3].

М. Гоголь мріє про Україну, хоче потрапити до Києва. Особливо натхненно окрилила його дух подана з вуст М. Максимовича ідея посісти кафедру в університеті святого Володимира. Вдячний за таку привабливу пропозицію, М. Гоголь у грудні 1833 року пише: «Уяви, я теж думав: Туди! Туди! В Київ! У старовинний, прекрасний Київ! Він наш, він не їх! Правда ж? Там, чи навколо нього, творилися справи давнини нашої» [3, с. 6]. Але не судилося. На заповітне місце було призначено професора Харківського університету В. Циха.

Через деякий час М. Гоголь усе-таки здолає сіру північну тугу, розчарування Петербургом і бідність, але не вгамує він ностальгію за домашнім затишком і розкішною українською природою. Пізніше Італія займе в душі письменника місце «втраченої батьківщини – України» – «батьківщиною душі своєї» назве він «красуню Італію» і буде йому здаватися, що він тут і народився [3, с. 4].

Душа письменника була неспокоїною, вона «бунтувала», страждала, прагнула до гармонії, ідеалу. М. Гоголь жадає віри як запоруки душевного спокою і нової ідеї як мети творчої діяльності. Він усамітнюється у Франкфурті, все частіше замислюється про поїздку до Єрусалима, щоб укріпити дух і наповнити безсиле тіло вірою у свою пророчу місію. Все частіше його думки зосереджуються на наближенні фізичного кінця: «Я тремчу весь, відчуваючи холод безперервний, і не можу нічим зігрітися. Не кажу про те, що схуд увесь як тріска, відчуваю занепад сил і дуже боюсь, щоб мені не померти раніше подорожі в обітовану землю» [4, с. 55].

М. Гоголь бачить, наскільки цей світ недосконалий, але що він настільки недосконалий і уже вступив у фазу внутрішньої руйнації, художник не міг передбачити. Тому й жахався – душа його не змогла витримати такої напруги переживань, і, напевно, тому письменник вирішив свідомо покинути цей світ. Оточуючі люди поривалися допомогти йому, і чим активніше вони старалися, метушилися, упадали біля нього, тим більше митець страждав. Мучився від їхнього нерозуміння таїнства завершення життя за власним бажанням [3, с. 14].

Він морить себе голодом і, як відомо, лікарі не могли знайти причини фізичної смертельної хвороби М. Гоголя. Доля відмірила письменнику короткий життєвий шлях. Він помер на 43-му році життя. Сучасники схильні вважати, що причина його смерті не фізична, а соціальна й екзистенційна самотність. Не було в його житті ні коханої жінки, ні подружньої любові, ні дітей. І хоч існує немало листів М. Гоголя, де він розповідає про свої романтичні захоплення, немає ніяких прямих посилок чи навіть натяків на конкретну, живу дівчину чи жінку. Тільки небесна мрія, ідеальне створіння, і... улюблена самотність, бо «це полум'я (мається на увазі кохання – М.М.) перетворило б мене на прах в одну мить». Помер він «у жорстокій тузі незадоволених, нездійснених бажань, ще більш самотній, ніж тоді, коли приїхав „здивувати Петербург”» [4, с. 52].

У добу Романтизму для індивіда на передній план у сприйнятті своєї самоті виступає причетність його до власної культури, мови, звичаїв, традицій, історії, які сприймаються такими, що йдуть від Бога, тобто тут тотожність з іншими і самість збігаються. Тому порушення зв'язку з іншими індивід сприймає як руйнування субстанційних основ свого внутрішнього світу й водночас прагне їх знову віднайти. Цей мотив проймає творчість усіх українських романтиків. Особливо яскраво він постає у **Т.Г. Шевченка**: «...Доле, де ти! Доле, де ти? / Нема ніякої! / Коли доброї жаль, боже, / То дай злої! злої! / Не дай спати ходячому, / Серцем замирати / І гнилою колодою, / По світу валятись. / А дай жити, серцем жити / І людей любити...» [5, с. 253].

«Людей любити» – це основний християнський засіб проти самотності у романтиків. Тут шлях до власної самоті лежить через любов, найвищим її проявом є любов до Батьківщини; вона відкриває людині чуття вічного. Вірш ми розглядаємо саме як відчуття втрати зв'язку з Батьківщиною. Це той стан людини, «що витлумачується мовою народно-міфологічних символів – як відсутність “долі”».

У поемі «Варнак» обезволений та вимучений герой говорить: «...І сам не знаю / Чого хотілося мені?» [5, с. 322]. Втрачена доля-любов обертається для варнака своєю протилежністю, недолею. Душевна самота як позбавлення можливості творити добро, любити іншого виявляє себе як протилежність добра і любові – зло і ненависть.

У двох однойменних творах під назвою «Москалева криниця» Т. Шевченко змальовує шлях до самоти через себелюбство і заздрощі. Цей вид самоти, яку персоніфікує головний персонаж «Москалевої криниці» варнак, можна хіба що пояснити через некрофільську орієнтацію людини, за Е. Фроммом. Варнак, маючи пустку в душі, одержує задоволення, лише сіючи навкруги нещастя і зло. Він знаходить утіху в тому, що руйнує щасливу долю Максима і Катерини.

Для Т. Шевченка особлива проблема у подоланні самотності полягає в тому, що «В неволі, в самоті немає, / Нема з ким серце поєднать» [5, с. 377]. Тільки пов'язаність «Я – Інший» або «Я – Ти» позбавляє людину відчуття покинутості, самотності, приреченості.

Задекларована європейським романтизмом самодостатність, глибинність і нескінченність внутрішнього світу окремої людини спричинила в європейській духовно-культурній традиції, а зокрема в українській, акцентування на одвічній самодостатності, а відтак і самотності людської одиниці. Тому тут самотність постає як межовий екзистенціал існування конкретної людини. Показовим у цьому плані у творчості Т. Шевченка є символ тополі (вірш «Тополя»). Як міфо-образ межовості існування вона є означником знову ж таки «долі-недолі», бо їй судилося рости «край дороги», «бути на межі життя і смерті». Недоля для дівчини – це те, що протилежне її природному призначенню в житті, а звідси – для неї протиприродно бути самотньою: «Ой одна я, одна, / Як билиночка в полі, / Та не дав мені бог / Ані щастя, ні долі. / Тільки дав мені бог / Красу – карії очі, / Та й ти виплакала / В самотині дівочій» [5, с. 271].

Тема самотності у Т. Шевченка тісно пов'язана з темою сирітства, чужиною, ностальгією за Батьківщиною, нещасливою долею, і як ми вже зауважили вище, передчуттям смерті на чужині, а також відсутністю предметної реалізації інтимної любові як визначальної якості ества людини.

Т. Шевченко душею присутній у кожному образі, який виходить з його серця, у нього самотність уособлена в найрізноманітніших образах (а це свідчить про різноманітність самотності у самого митця. Це – зовнішня самотність, а головне, – внутрішня (екзистенційна) самотність): хай це буде «Чернець», жінка-покритка «Катерина», дерево «Тополя», квітка «Лілея» та ін. Він відчуває себе і в покинутому хлопчикові під плотом, і в тополі, що гнеться під поривами вітру, і в козакові, що йде ізольоватися в монастир, і в постатях знедолених жінок. На цьому також наголошує дослідник А. Дахній, порівнюючи та проводячи паралелі між Т. Шевченком та С. К'еркегором: «... мало не кожна сторінка творів тією чи іншою мірою позначена впливом подій власного життя. А до цих подій належить такий істотний у їхній біографії факт, як неодруженість, відсутність сім'ї, тобто відсутність того, хто б хоч якось пом'якшував украй напружену духовну атмосферу.

Звідси – потішна самотність, часта туга, впадання в розпач, меланхолійність. Утім, це питання відкрите – чи меланхолійність генетично первинна і, сказати б, спровокувала вибір самотності, чи вже ця самотність стала основною передумовою меланхолійності. Мабуть, істина лежить посередині – такі непоодинокі в їхніх творах нотки туги, невдоволення, нудьги пов'язані не лише з уродженими схильностями..., але й із набутою меланхолійністю; або сформулюймо інакше – початки меланхолійності, вроджені, успадковані, розвинулися й гіпертрофувалися в дорослому віці внаслідок особливих життєвих обставин» [6, с. 184].

С. Балей у роботі «Психологія творчості Шевченка» [7] акцентує увагу на мотиві вірша «Мені тринадцятий минало», який проходить через усю творчість поета, бо впродовж усього життя автора супроводжувала самота, як-то: сирітське дитинство, каземат, казарма, чужина, рабське становище України і примарні перспективи на вихід з нього. Туга за батьківщиною відразу ж, з перших відомих нам поетичних творів петербурзького періоду – «Причинна», «Думка», виривається не просто в ностальгічні мотиви, а у двочленну форму «батьківщина – чужина», в якій обидва елементи перебувають у чітко виявленій опозиції один до одного.

У роки заслання і після нього опозиція «батьківщина – чужина» найчастіше конкретизується у формулі «воля – неволя»; «воля» тут (це як і «слава», одне з ключових понять Т. Шевченка на тему України) є знаком «батьківщини», а «неволя» – метафорою

не лишень каземату й заслання, а всієї імперії зла й гноблення – від молдаванина до фіна. Часто-густо зустрічаємо й інші двочленні варіанти, наприклад, «велелюддя – самотність». Тут поняття «велелюддя» вжито в значенні – всі «свої» люди.

Аналіз віршів особистісного змісту засвідчує, що джерела трагізму поета такі глибокі, незбагненні, що ні походження, ні соціальні передумови, ні національне приниження не можуть повною мірою пояснити його страждань, відчуження і самоти: «Якби з ким сісти хліба з'їсти...», «В неволі, в самоті немає...» [8, с. 24].

Почуття власної самоти підсилюється ностальгією за Україною, почуттям глибокої ізоляції від духовно-культурного життя: «Лічу в неволі дні і ночі...», «Заросли шляхи тернами...», «І знов мені не привезла...», «І виріс я на чужині...» тощо. У творах Т. Шевченка чітко простежується вся трагедійність і трагічність ситуації людини та ситуації нації, що підкреслює, «наскільки... є самотнім індивід, змучена, зболена людська душа, наскільки на авансцені Європи самотньою, невпізнанною і непізнаною є велика нація» [6, с. 190].

Екзистенціал самотності-недолі надзвичайно яскраво Т. Шевченко втілює у *жіночі образи*. Переважно це світ самотньої стражденної української жінки. Наприклад, у поемі «Сова» тяжко працює бідна вдова, аби виростити сина добрим та письменним. Проте доля посміхається лише заможним: «У багатих ростуть діти – / Верби при долині; / А у вдови одним одно, / Та й те, як билина» [5, с. 200]. Усе ж акцент ставиться на її самоті, удівстві, що і є першопричиною її неволі. Самота та відчуження – невід'ємні супутники жіночих образів поета, які тісно пов'язані й часто спричиняють одна одну. Так, у поезії «Дівичії ночі» Т. Шевченко через вразливу душу молодої дівчини розкриває трагізм відчуження самотньої людини, яка виливає свої страждання почуття тужливим монологом-сповіддю: «Нащо мені коса-краса, / Очі голубині, / Стан мій гнучкий... коли нема / Вірної дружини, / Немає з ким полюбитись, / Серцем поділитись... / Серце моє! серце моє! / Тяжко тобі битись / Одинокому. З ким жити, / З ким, світе лукавий, / Скажи мені... Нащо мені / Тая слава... слава. / Я любить, я жити хочу / Серцем, не красою!» [5, с. 172]. У жіночих образах парадокс людської долі виражено через неможливість здійснити природно-соціальне призначення жінки: любити, кохати і бути коханою. Недоля жінки особливо гостро відтворена через протиставлення її вроди, жіночої краси як прояву сакрального, божого та її неприйняття, нехтування («Нащо ж мені чорні брови...»), що підсилює враження гострого відчуття болісної самоти.

Піднята Т. Шевченком проблема межових екзистенціалів людського існування підіймається з особистісного на загальнонаціональний рівень. У нього доля особи та персонажа невід'ємні одна від одної. Недаремно знедолена дівчина, жінка в його творчості символізує образ України. У світі Шевченкової поезії основу світу складає дуальність долі-недолі, вічного-минушого, життя-нежиття, скінченого-нескінченного. Це знаходить вияв, з одного боку, у наділленні сакральними рисами жінки, а саме звеличення її краси, здатності бути матір'ю, давати затишок коханому, а з другої – нерозуміння вічного надзвичайно приземленим світом і його примітивними інтересами, спрямованими на фізичні вимоги і нехтування духовним. Природне призначення жінки вступає в суперечність з неправильно впорядкованим світом людей. Нереалізованість Божого призначення (врода, материнство, доля) продукує болісну самотність. Як і жінці, так і Україні притаманне вічне, неповторне, що йде від Бога. Тому його тема самотності – це заклик та вимога віднайти свою самість, бути собою, бути самодостатньою та внутрішньо багатою людиною.

Т. Шевченка все життя супроводжує неволя, чужина, самота й соціальна самотність. Він рано опинився за межами України, але митець завжди брав духовну силу в українській історії, народній культурі, в легендах, міфах, переказах [3, с. 1]. Завдячуючи знаменитому К. Брюллову, юний письменник потрапляє до кращих петербурзьких салонів, знайомиться зі світилами російської літератури, культури і мистецтва. Вирвавшись на волю, Тарас Григорович намагається знайти утіху в розвагах і спокусах світського життя. Купує собі

наймодніший одяг, проводить вечори у найпопулярніших музичних домах, у театрах, успішно навчається в Академії, багато читає, із захопленням малює і пише вірші. Але разом з тим переживає величезну самотність. Ні на мить не забуває про свою рідну Україну, душею відчуває її.

Хоч Петербург і був на той час достатньо європеїзованим містом, Т. Шевченко відразу відчув у ньому прохолодну атмосферу і регламентоване ієрархічним прагматизмом життя столиці. Це місто було пройняте холодними раціональними стосунками й розрахунками. Тут поет відчув загрозу творчого знеособлення в природі духу іншого народу з іншою системою цінностей, тому він прагнув до тих же носіїв духу, як і він сам, до тієї природи, яка є для нього «метафорою людської душі». Для Т. Шевченка Петербург і Київ – бінарні протилежності. «Петербург приховує у собі якесь метафізичне зло, а Київ – це символ неприхованої духовності й чистоти» [3, с. 4].

Поет болісно переживає самотність і неприкаяність, ридає в поезії над поневоленою душею рідного народу, бо бачить у пишному Петербурзі його недостойних представників. Після першого і другого видання «Кобзаря» він поривається відвідати Україну – «приїхати до солов'я», і приїде. Але те, що поет побачить, викличе в нього надзвичайну печаль. Через рік потому в листі до Я. Кухаренка він напише: «Сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями – бодай вони переказилися» [3, с. 5].

Т. Шевченко постійно веде діалог з Богом з надією одержати моральні сили для самоствердження у вірі, в обов'язку служити істині, а значить і суспільству. Старовинний Єрусалим символізує у нього Україну, яку він не забуває на чужині, до якої прагне його спрагла душа. Тарас Григорович молить Бога, щоб він не відвертався від нього, не залишав його в самотності, у муках душі і в болі серця, і щоб він звернув погляд на сльози і скорботу українського народу.

Поет відчуває себе нестерпно самотнім в Україні, «де всі стали глухими і байдужими до національної справи, покійно схилилися в кайданах, – нікому показати свої думи, які стискають до оніміння серце, роздирають душу, тихесенько плачуть у скорботному переживанні лихої долі України» [3, с. 10].

Т. Шевченко перебував і в умовах вимушеної ізоляції, створивши за цей час стільки поетичних творів, скільки він не написав у будь-який інший період свого творчого життя. Навіть під страхом смерті, як це переживалось у казематі, поет не може зректися своїх поглядів, своєї творчості. «Велетенський пророчий дух піднімав поета над цим холодним і байдужим світом імперського свавілля. Тому Т. Шевченко не боявся. Він уявляв себе національним пророком, якого Господь послав на землю» [3, с. 13-14].

Але прийшов час, коли в результаті колосального емоційно-творчого напруження й інтенсивних самовиражень Т. Шевченко душевно виснажився і в його свідомість і почуття вселилася думка про невідворотність близького кінця. «Чи не покинуть нам, небого, / Моя сусідонько убога, / Вірші нікчемні віршувать / Та заходиться риштувать / Вози в далеку дорогу? / На той світ, друже мій, до бога / Почимчикуєм спочивать...» [8, с. 503]. Він мріяв про хатину над Дніпром, садочок навколо хати, дружину, дітей... Але не судилося.

М. Гоголь і Т. Шевченко рано покинули Україну (у п'ятнадцять років – Т. Шевченко, у дев'ятнадцять – М. Гоголь). Несчастлива доля розносила їх по світу – М. Гоголя усамітнювала в країнах Європи, а Т. Шевченка гнала пекельними пісками подалі від України. І Т. Шевченко, і М. Гоголь духовно збагачувались Україною, її народною культурою, історією, її міфами, легендами, переказами... Опинившись на волі обоє намагалися утішитися розвагами й спокусами світського життя. Вони однаково відчули холодну й бездушну атмосферу ієрархічно-прагматичного життя столиці імперії – Петербурга, а також якесь незбагненне метафізичне зло, яке таїть у собі це місто. І М. Гоголь, і Т. Шевченко немовби вели якийсь постійний діалог з Богом з надією одержати моральні сили

для самоствердження у вірі, в обов'язку служити істині, а значить і суспільству. За життя цих геніїв оточувала як велика слава, так і велика самотність. Їх дуже часто не розуміли. Не було в їхній долі ні подружньої любові, ні власних дітей. Обоє – і М. Гоголь, і Т. Шевченко не дожили навіть до п'ятдесяти років і обоє померли на чужині, їх переслідувала бездомність, пошук прихистку, бажання власного сімейного тепла. Вони з надзвичайною гіркотою переживали біль нестерпної самотності. На превеликий жаль цим великим українцям не вдалося зустрітися при житті, насолодитися розмовою і піснею, прихилитися один до одного в гіркій печалі за долю рідної матінки України.

Самотність у творчості представників української духовно-культурної традиції М. Гоголя і Т. Шевченка осмислюється у зовнішньому (соціальному) та внутрішньому (екзистенційному) вимірах. *Особливо актуальною є внутрішня самотність як спосіб віднайдення людиною самої себе, своєї унікальності, неповторності, укоріненості у власну історію та культуру.* Окрім цього, особистість людини вплетена в систему суспільно важливих відносин і водночас живе власним приватним життям, то й самотність у житті і творчості М. Гоголя і Т. Шевченка виявляє себе на цих двох рівнях буття у двох різних аспектах. Філософсько-антропологічний аналіз свідчить про те, що *вищезазвані великі українці самі неодноразово переживали самотність.* Це мало надзвичайно великий вплив як на їхнє життя, так і на їхню творчість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь М. Твори : в 3-х томах / Гоголь М. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1952. – Т. 1. – 525 с.
2. Єфремов С. Між двома душами: Микола Гоголь / Єфремов С. – К. : Б.в., 1909. – 46 с.
3. Жулинский Н. Две половинки украинского сердца: Шевченко и Гоголь / Жулинский Н. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rusk.ru/st.php?Idar=1001608>
4. Бестужева-Лада С. Одинокий гений: Н.В. Гоголь / С. Бестужева-Лада // Смена. – 2001. – № 2. – С. 49-57.
5. Шевченко Т.Г. Кобзар / Шевченко Т.Г. – К. : Дніпро, 1989. – 541 с.
6. Дахній А. Трагедія індивіда і трагедія нації (спроба езистенціального зближення) / А. Дахній // Світи Тараса Шевченка : зб. статей до 175 річчя з дня народження поета. – Нью-Йорк – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2001. – Т. 2. – С. 184-192.
7. Балей С. Психологія творчості Шевченка / Балей С. – Черкаси : Брама, 2001. – 79 с.
8. Михайловська Н. Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософствування в українській літературі ХІХ – першої половини ХХ ст. / Михайловська Н. – Львів : Світ, 1998. – 212 с.

М.Н. Мовчан

Н.В. Гоголь и Т.Г. Шевченко в дискурсе философии одиночества

В статье рассмотрен философско-антропологический феномен одиночества в жизни и творчестве самобытных представителей украинской духовно-культурной традиции – Н.В. Гоголя и Т.Г. Шевченко. Раскрыты причины возникновения одиночества, проанализированы его формы. Показано, что духовный кризис писателей, который совпал с кризисом средних лет (середины жизни), способствовал усилению их внутреннего одиночества. Выяснены последствия влияния одиночества на жизнь и творчество этих писателей.

М.М. Movchan

M.V. Gogol' and T.G. Shevchenko in the Discourse of the Philosophy of Loneliness

This article is about philosophically-anthropologic phenomena of loneliness in M.V. Gogol's and T.G. Shevchenko's lives and literary activity. They are well known as representatives of Ukrainian cultural and intellectual tradition. There were defined the reasons of loneliness origin and its forms were analyzed. It is shown that the spiritual crisis of writers, that coincided with the crisis of middle age, induced them to stronger inner loneliness. The author cleared up the consequences of loneliness influence on these writers' lives and literary activity.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2009.